

EMAKEELE SELTSIS

8. oktoobril 2013 korraldasid Eesti Keele Instituut ja Emakeele Selts Tallinnas kõnekoosoleku „Alusepanijad”. Ettekandeid oli kaks: Külli Habichti ja Külli Prillopi „Heinrich Stahli teoste sõnastik” ning Marju Lepajõe „Gutslaffi kasust”. Järgnes Gutslaffi piiblitõlke esitlus, kohal olid kõik tõlke üllitamisele kaasa aidanud: Maeve Leivo, Ahti Lohk, Kristiina Ross ja Kai Tafenau.

Külli Habicht andis koos Külli Prillopiga ettevalmistatud ühissettekandes ülevaate TÜ vana kirjakeele töörühmas koostatavast Heinrich Stahli teoste „Hand- vnd Hauszbuches...” (1632–1638) ja „Leyen Spiegel” (1641–1649) sõnastikust. Sõnastiku sünni taga on arvukas töörühm, olgu nimetatud koostajad Aune Esinurm, Pille Penjam, Külli Prillop, Külli Habicht ning sõnastiku toimetaja Valve-Liivi Kingisepp. Alates tekstide sisestamisest kuni sõnastiku koostamiseni on kulunud üle kümne aasta, mille jooksul märgendati 321 699 tekstisõna. Töö käigus määrati igale tekstisõnale märksõna, sõnaliik, grammatiline vorm, lisati vajaduse korral tähendusseletus ja avati esinemust liitsõnades või ühendites. Märksõnu on praegu 4643, pärast tähendusvariantide ja eri sõnaliikide ühendamist jääb neid umbes 2500. Kõige sagedasem sõna on *ning* (17 221), teine *see* (16 383), kolmas *olema* (12 951); üks kord esinevaid sõnu on umbes kolmandik kõikidest tekstisõnadest. Teos ilmub 2014. aastal.

Ettekandes „Gutslaffi kasust” juhtis Marju Lepajõe tähelepanu, et 2013. aastat võiks nimetada dekadentsipiiblite aastaks: Johannes Gutslaffi piibli-

tõlke osaline uusväljaanne on nii sisult kui ka tüpograafiliselt vormilt haruldane ja elegantne teos. Kui küsida, mis kasu võis Gutslaff ise oma hiiglaslikus tõlketöös ja eesti keelega tegelemises otsida, siis ei saa seniseid vastuseid, mis rõhutavad praktilisi vajadusi, rakenduslikkust, pragmaatilisust, pida-da piisavaks. Gutslaffi jt XVII sajandi pastoritest filoloogide kannustas pigem Martin Lutheri keele- ja hariduskäsitlus. Lutheri keelekäsitusest tuleneb otseselt, et igal keelel on teoloogiline, jumalik mõõde ja et emakeele võimalikult sügaval oskusel on lunastuslik mõõde. Lutheri hariduskäsituses sisaldub aga immanentselt üldise emakeelse rahvahariduse radikaalne idee. Gutslaffi kasu tuleks seega mõtestada eelkõige teoloogiliselt.

17. oktoobril Tallinna Ülikoolis peetud kõnekoosoleku „Häälikuvälte müüt” avakõneleja Mati Hindi ettekande teema oli „Grenzstein ja Veske, Ariste ja Lehiste” (vt samasisulist artiklit: Keel ja Kirjandus 2013, nr 11, lk 842–850).

Martin Ehala vaatles ettekandes „Välte käsitlemisest üldhariduses” häälikuvälte mõiste mõju täheortograafia, keeleteadmiste ja rahvuskasvatusele. Esineja keskendus kirjutamisõpetusele, kus on juba sada aastat kasutatud kolme välte eristamise meetodikat, mis väljendub vaid sulghäälikute õigekirja kitsas kontekstis (*tibu : tipu : tippu*). Selle asemel et käsitleda seda konteksti erandina, on see seatud üldreeglik ja kõigi teiste häälikute kirjutamist vaadeldakse erandina. Eesti ortograafia jaoks oleks parem, kui *g*, *b* ja *d* oleksid

võõrtähed, mida kasutatakse vaid sõna alguses võõrsõnade puhul, mujal aga kirjutatakse *k, p, t* või *kk, pp, tt* samade reeglite järgi kui teisi konsonante. Paraku nii ei ole. Olemasoleva ortograafia puhul on võimalik metoodika, mis väldib kolme häälikuvälte mõistet. Metoodika eristaks lühikest ja pikka häälikut ja võtaks klusiilide erandliku kirjaviisi õpetamisel appi rõhu mõiste, mida erinevalt keeleteaduslikust traditsioonist kasutatakse nn kolmandavältilise vokaalidevahelise klusiili eristamiseks. See metoodika asendab ühe teadusliku ebatõe (häälikute kolm vältet) teisega (rõhk on oluline vaid sulghäälikute puhul), kuid metoodika peab leidma efektiivseima viisi millegi selgeks õpetamiseks, mitte tingimata teaduslikult kõige õigema viisi. Omaette teema on välte seos rahvuskasvatusega, sest *õ* ja *kolm vältet* on hindamatud identiteedi-loomelised allikad.

Karl Pajusalu tutvustas ettekandes „Eesti välted läänemeresoome taustal” uuemaid eesti vältete uurimusi võrdluses sugulaskeeltega ning eesti vältete fonoloogia ja foneetika käsitlusi. Kolm vältet ei ole ainult eesti keeles: ternaarne keetusvastandus on mingil viisil olemas kõigis läänemeresoome lõunarühma keeltes ja ka isuri keeles (lisaks saami keeltes). Konsonandipikkuse kolmene vastandus kõnetaktis rõhulise ja rõhutu silbi piiiril esines juba läänemeresoome hilises aluskeeles. Soome-ugri keeltes ilmneb kolmene keetusvastandus ainult kahesilbilistes kõnetaktides, kus rõhulise ja rõhutu silbi keetus on pöördvõrdeline. Lähemalt võrdles esineja eesti ja liivi vältesüsteemi, milles kolmene vältepositsioon toimib erineval viisil: liivi keeles on kolmene keetusvastandus kõnetaktis, kuid ainult kahene vastandus (pikk-lühike) silbitasandil. Ülipikki (ehk ekstraraskeid silpe) nagu eesti keeles liivi keeles ei ole. Keetusvastandusele lisandub liivi keeles toonivastandus. Ka eesti keeles

on toon ja esimene silp muutunud üha tähtsamaks.

Noortele suunatud Emakeele Seltsi keelelaager toimus 21.–23. oktoobrini Käsmus. Ettevõtmine leidis aset juba teist korda ning seda on kavas korraldada ka edaspidi. Keelelaagri üldteema on seotud iga-aastase emakeeleolümpiaadiga ja nii kandis see tänava pealkirja „Sõnavara, sõnavarandus”. Keelelaagrit rahastab Haridus- ja Teadusministeerium ja see on osavõtjatele tasuta.

Keelelaagris oli 28 gümnasisti 13 koolist Eesti eri nurkadest, teist korda osavõtjaid oli viis. Esinejaid oli kokku kuus: Sirje Mäearu (EKI) keelenõu sõnamoodustusküsimustest, Triin Pappel (TLÜ) tõlkimisest, Annika Hussar (TLÜ) nimedest, Meeli Sedrik ja Sven-Erik Soosaar (EKI) etümoloogiast, Kristina Koppel (EKI) sõnaraamatutest, Jüri Valge (HTM) pidas ettekande „Kool ja keeleõpe. Aga pärast?”. Lisaks tutvustati 2014. aasta emakeeleolümpiaadi korraldust, lähemalt said õpilased ülevaate internetikeele olemusest. Igale ettekandele järgnes arutelu ja praktiline osa ning kuulajad said esitada küsimusi.

Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudis kõlas 31. oktoobril Jaak Peebo 80 aasta juubeli auks korraldatud kõnekoosolekul kolm ettekannet kolmelt põlvkonnalt.

Kai Tafenau rääkis ettekandes „*Habent sua fata manuscripta* – Johannes Gutsblaffi piiblitõlke saatusest” võimalikest tõlkevälisest aspektidest, mille tõttu Gutsblaffi (srn 1657) võib-olla isegi täielik tartukeelne piiblitõlge jäi kasutusest välja ega jõudnud tema kaasajal trükki. Ettekandes anti ülevaade nende isikute ringist, kellele Gutsblaffi piiblitõlge võis läbi aegade olla kättesaadav, ning nendest juhtudest, kui Gutsblaffi tõlkel tekkis reaalne võimalus eesti piiblitõlke traditsiooni kujunemist mõ-

jutada. Ilmselt olulisim põhjus, miks Gutsloff'i töö kasutuseta jäi, oli see, et tõlge jäi pärast autori surma Eestimaa- le, kus ei olnud sellele rakendust. Peale selle polnud Gutsloff'i pärijad 1680. aastatel, kui piibli trükkimine oli Eesti- ja Liivimaal eriti aktuaalne, tõlketöö orga- niseerimisega otseselt seotud. Liivimaal nappis aga infot tema tõlke kohta: juba 1680. aastate algul ei seostatud Eesti- maal asuvat tartukeelset Uue Testa- menti tõlget enam Gutsloff'i nimega ning Vana Testamendi tõlke olemasolu oli Liivimaal ilmselt sootuks teadmata.

Ann Metslang pidas ettekande „Osastava käände vormide kasutamisest eesti kirjakeeles”, mis põhines kaitstud magistritööl ning Keeles ja Kirjanduses avaldatud artiklil (KK 2013, nr 7). Eesmärk oli kirjeldada vormivalikute varieerumist osastava käände näitel: milliseid osastava rööpvorme mis muuttüüpides kasutatakse. Materjal oli kogutud toimetamata tekstidest, uue meedia allkorpusest.

Valve-Liivi Kingisepp meenutas koostööd juubilar Jaak Peeboga, kelle- ga esineja on Tartu Ülikoolis koos töö- tanud üle 50 aasta. Pikemalt peatus esineja 1963. aastast alanud ameti- kaaslusel TÜ eesti keele kateedri va- nemlaborantidena, mil peamiselt tuli

korras hoida kateedri paberimajandust, kuid nurisemata täita ka ühiskondlikke ülesandeid, näiteks niita Toomel heina, käia sovhoosides-kolhoosides põlluma- janduslikel töödel, osaleda tsiviilkaitse õppustel jne.

1969. aastal sai Jaak Peebo vanem- õpetajaks ja 1973. aastal kaitses ta kandidaadiväitekirja F. R. Kreutzwaldi „Kalevipoja” sõnavarast. Ühised ette- võtmised jätkusid kirjakeele ajaloo päe- vade korraldamisega, mil Jaak Peebo ettekanded käsitlesid lõunaestimurde- list kirjavara. Sel alal kujunes temast parim spetsialist.

Pikemalt peatus esineja koostööaas- tail eesti keele õppetooli vana kirjakeele töörühmas, kus Jaak Peebo sidus ühis- ettevõtmisse oma senise kaaluka uuri- jakogemuse. Vana kirjakeele uurimisel hakati rakendama korpuslingvistika ja arvutileksikograafia põhimõtteid. Esi- neja jutustas üksikasjalikult, kuidas omandati uued töövõtted ja valmisid uue metoodika rakendamise tulemu- sena ühisväljaanded „Vanimad tekstid ja sõnastik” (1997), „Georg Mülleri jutluste sõnastik” (2000), „Joachim Rossihniuse kirikumanuaalide leksika” (2002) jt.

KILLU PALDROK,
MARIA-MAREN SEPPER